

EĞİTİM VE TARİH EKSENİNDE SOSYAL BİLİNCİ VE SOSYAL BİLİNÇALTIYI OLUŞTURMAK

İSMAİL AYDOĞAN*

GİRİŞ

İnsan ve insanın oluşturduğu kurum ve kuruluşlar, öncesine göre biçim alan bir özelliğe sahiptir. İnsanın yaşamı anne-babası, büyük babaları, kardeşleri, birincil, ikincil akrabalarla çevrenmekte, bunun kimisi kalıtım yoluyla özelliklerini aktarırken, diğerleri hem kalıtsal hem de çevresel olarak etkilerini insana aktarmaktadır. Böylece insan, kendisinden öncekiler tarafından çerçevesi belirlenmiş (kalıtım özelliği), birlikte oldukları kişiler tarafından ise içeriği doldurulmuş (anne-baba ve çevrenin yetiştirmesi yoluyla) bir özellikte, öteki insanlarla uyum veya mücadele ederek yaşamını sürdürmektedir.

İnsanların belirli ihtiyaçları giderme güdüsü altında olması ve bunun sonucunda birlikte yaşama isteği, toplumları oluşturmuştur. Bu isteğin yazıya dökülmüş, ilkeleştirilmiş ve sistemleştirilmiş olması halî, toplumlarda devlet olgusunu yaratmıştır. Devlet olgusu, toplumun özelliklerini taşır. Örneğin toplumu toplum yapan ana etken geleneklerdir. Geleneğin olmadığı toplumlar olmaz. Geleneksiz toplumlar sosyolojik tabirle "yığın" olarak adlandırılabilir. Modern dünya bir anlamda toplumların özelliği olan gelenekleri ortadan kaldırmakla toplumu da ortadan kaldırmaktadır (ya da kaldırmıştır). Bireysel hayat, yığınlaştırılan toplumun göstergesidir denilebilir. Gelenekler toplumların yaşama biçimlerini belirlediği gibi aynı zamanda bir eğitim aracıdır. Konuşmayı, oturmaya-kalkmayı, bayramların kutlanmasını, ölüm törenlerinin şeklini, nasıl evlenileceğini, nasıl boşanılacağını, kime nasıl neden davranılması gerektiğini, dili, dini vs. gibi özelliklerin hepsi, gelenekler yoluyla bireylere aktarılır. Bu anlamda toplumun en önemli özelliği olan gelenekler, devletinde en önemli özelliği haline gelir.

Gelenekler birden ortaya çıkmazlar. Uzun bir süreç içinde oluşurlar. Tarih, geleneği oluşturan ana unsurlardan biridir. Diğer unsurlar

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Kayseri/TÜRKİYE, aydogani@erciyes.edu.tr

ise, dil ve dindir. Tarihsel olguyu da esasında üçe ayırmak mümkündür. Bunlar; siyasi tarih, eğitim tarihi ve bilim tarihidir. Sosyal yaşamın ayrıntıları siyasi tarihin içerisinde düşünülebilir. Din ve dil de dikkate alındığında, buradaki kompleks yapının etkisi gelenekleri oluşturmada oldukça önemlidir. Eğitim tarihi bunu kuşaklara aktarır, bilim tarihi ise bu yaşam düzenini evrene aktarır. Dolayısıyla gelenekler, bu üç tarih periyodunu hem oluşturur hem de bu periyotlardan oluşurlar. Bu anlamda toplumları konu alan sosyoloji, tarihle varlığını bulmuştur¹.

Gelenekler birden ortaya çıkmadıkları gibi aniden de ortadan kaybolmazlar. Gelenekleri oluşturan etkenler, geleneklerin ortadan kalkmasını ya da en azından bozulmasını sağlayan etkenlerdir. Bu açıdan 20.yüzyılın başındaki kimi ülkelerde gerçekleştirilen devrimlerin sonucunda, dil, din ve tarih konusunda değiştirmeler yaşanması, gelenekleri ortadan kaldırmaya, dolayısıyla o toplumu ortadan kaldırmaya ve yine dolayısıyla da o devleti ortadan kaldırmayı hedeflemiştir ve başarılı da olmuştur. Bu konuda Türk cumhuriyetlerinin yazısına bakmak yeterli olacaktır. Önce Kiril alfabesine geçilmesi, ardından tarihsel bağların koparılması ve ardından Hristiyanlaştırma ve dinden uzaklaştırma veya dinsizleştirme faaliyetleri sonucunda 1917'ye kadar dili, kültürü, dini bir olanların bugün birbirlerini tanıyamaması başka nasıl açıklanabilir ki.

TARİH EĞİTİMİ VE TOPLUMSAL BİLİNÇ

İnsanların bir önceki başarılarının, bir sonraki başarılarını etkilemesi doğadaki gibi değildir. Çünkü bir önceki başarının, bir sonraki başarıyı etkilemesi için, şimdi yaşayan insanın kendisinden önceki başarıları bilmesi, farkında olması gerekir. Bu başarılar bilinmediği sürece, onların kendilerinden sonraki insan başarılarını etkilemesine olanak yoktur. Örneğin Marks, Descartes ve Kant gibi filozoflar düşüncelerini belirli bir çağda ortaya koydular. Ancak bir kez ortaya konulan bu düşünceler ve başarılar, kendilerinden sonra gelen kuşakların başarılarını, düşüncelerini, tavırlarını etkiledi. Bir Goethe'nin, bir Yunus'un başarıları da kendilerinden sonra gelenleri etkiledi. Böyle bir etkinin olabilmesinin tek şartı, bu filozofların başarılarının bilinmesine, okunmasına, onların üzerinde düşünülmesine bağlıdır. İnsan başarılarının daha

¹ Sezer Baykan, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011.

önceki başarılar tarafından yönlendirilmesi ya da determine edilmesi, yeni başarıların oluşmasını sağlar. İnsan kültürü de ancak bu şekilde ilerlemeler gösterir². Örneğin Spinoza veya Descartes veya Voltaire, F. Bacon'ın, T. Hobbes'in, Aquinolu Thomas'ın, Seneca'nın, Epikuros'un ve Sokrates'in bilinmesinden, okunmasından, onların düşünceleri üzerinde düşünülmesi sonucu oluşan bir etkinin sonuçlarıdır. Bugün ABD veya Avrupa'da Noam Chomsky ya da Jean Baudrillard çıkabiliyorsa sözkonu etkinin halen devam ettiği söylenebilir.

Ancak Avrupa ve ABD merkezli dünyada, dünyanın geri kalanı aynı gelişmeyi gösterememektedir. Çünkü uzun süredir Orta Asya, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin hayatlarında ciddi kırılmalar olmuş (ya da oluşturulmuş) ve bu ülkelerin halkları tarihini, tarihsel başarılarını bilmemekte, onları tanımamakta ve dolayısıyla geçmişleri şu anki durumlarına etki edememektedir. Öte yandan sanayi devrimi ya da Fransız aydınlanması sonucundaki Rönesans ve reformlarla insan ve hayat algısı değiştirilmiş ve ona göre de toplum ve devlet oluşturulmuştur. Fransız aydınlanması, çok ülkeli-devletli-çok dilli-çok dinli imparatorluk yapısından tek ulus, tek devlet, hatta tek ırklı devlet ve toplum yapısına öne çıkarmıştır. Batı dünyasının Avrupa örneklemleri dünya algısının referans alınmasıyla öteden beri "aynı gelenek" içinde yaşayan toplumlar, bölünerek, parçalanarak, gelenek dışında kalmıştır. Sonradan oluşan devletler (SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan devletler gibi) bu gelenekten uzaklaştırılmış toplumları zoraki kültürleme yoluyla dil, din ve tarih farklılığı yaratarak ötekileştirmiştir.

Tüm bu etkenlerle, toplumların tarih bilinci ortadan kaldırılmış, öte yandan bireylerin bilinçaltına "işe yaramazlık" duygusu yerleştirilmiştir. Buna karşın, batı tarihi ve batı medeniyeti olumlulararak öykünmecisi bir ruh oluşturulmuştur. Bu batıya öykünen ruh halinden kurtulmak gerekir³. Bunun gerçekleşebilmesi, sağlıklı bir tarih, din ve dil eğitiminden geçmekle mümkün olabilir.

Tarih eğitimi konusunda aslında her ülkenin problemleri alanları bulunmaktadır. Bunlara rağmen tarih öğretimi alanında üç program bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Rusya Federasyonu'nda müfredat

² Takıyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*. Remzi Kitabevi, İstanbul.2003, s. 172

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için; Fuat Sezgin, *Bilim Tarihi Sohbetleri*, (Söyleşi: Sefer Turan), Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

ve standart geliştirme, yeni ders kitapları hazırlama ve öğretmen yetiştirme programı; ikincisi, Bulgaristan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna'nın katıldığı seminerlerin düzenlendiği, projelerin ve öğretim kitlerinin hazırlandığı Karadeniz Girişimi; üçüncüsü ise ortak tarih kitapları hazırlanması için Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Rusya Federasyonu'ndan yazarların katıldığı Tiflis Girişimi⁴.

Bu ve benzer çalışmaların olması sevindiricidir. Çünkü, ortak tarih bir bilinç gerektirir. Ortak bir geçmişimizin olması tarih bilinci için yeterli değildir. Bilincin en önemli tarafı bireysel ve toplumsal algıyı oluşturmaktadır. Asya ülkelerindeki Türk cumhuriyetlerini, Ortadoğu'yu, Afrika'yı, Balkanları içine alan bir ortak geçmişe sahip olan ülkelerin ortak bir tarih algısı olması gereklidir. Aksi takdirde tarih bilincinden yoksun insanlar, kendine ve akraba ülkelerine yabancılaşacaktır⁵. Bu anlamda, 2006 yılında Kırgızistan üzerinde yapılan bir çalışmada ortaya ilginç sonuçlar çıkmıştır. Bunlar⁶;

- Kırgızlar, Türkiye'yi ve Türkleri en çok tarih dersi kitaplarından tanımaktadırlar. 1991 yılına kadar SSCB'ye bağlı 15 Cumhuriyet eğitimi, politika ve ekonomi gibi alanlarda Moskova'da alınan kararları uyguluyordu. Eğitim alanında ortak bir program baz alınarak hazırlanmış ders kitapları⁷ bu 15 ülkenin eğitiminde kullanılmıştır. Sovyetler Birliği döneminde tarih ders kitaplarında Türkiye bir konu olarak değil, bir alt başlık olarak geçmektedir.

- Kırgızistan bağımsızlığını kazanana kadar Türkiye ve Türkler hakkındaki bilgileri çok azdı. Rus devletinin etkisiyle Kırgızlar tarih ders kitaplarında Osmanlı İmparatorluğu "savaş", "esaret", "saldırganlık" gibi kelimelerle hatırlanıyordu. Türkiye Cumhuriyeti ilk aşamada Sovyet devleti tarafından dost ülke olarak kabul edilse de, daha sonra emperyalist ve kapitalist devlet olarak kötülenmiştir.

⁴ <http://abd.gm.meb.gov.tr/www/avrupa-konseyi/icerik33>

⁵ Daha geniş bilgi için bakınız; Kader Özlem, "Değiştirilen Tarih: Bulgaristan Örneği", *Türk Dünyası*, 25 Ocak 2009.

⁶ Viktoria, Malashenok, *Kırgızistan'da Türkiye'nin ve Türklerin İmaji*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2006.

⁷ Daha geniş bilgi için bakınız; Mehmet Alpargu, "Türkiye ve Azerbaycan Tarih Ders Kitapları Üzerine Bazı Gözlemler", *Atatürk Dergisi*. Cilt 5, Sayı 3, 2007.

• SSCB eğitimindeki 6. sınıftan 11. sınıfa kadar oluşturulan tarih kitaplarının 11. sınıf dışında hiç birinde Türkiye Cumhuriyeti'nden bahsedilmemektedir. Bu kitaplar genellikle Türkiye Cumhuriyeti'nden değil, çoğunlukla Osmanlı döneminden bahsetmektedir. Osmanlı devleti de sömürgeci devlet olarak adlandırılmakta ve genellikle olumsuz bir imaj çizilmektedir.

• 1991 yılından sonra basılı tarih kitaplarında ise, SSCB dönemindeki tarih kitaplarına göre Türkiye ile ilgili ve özellikle de Osmanlı ile ilgili bölümler tam olarak hiçbir değişikliğe tabi olmamışlar. 1991 yılından sonra Kırgızistan Tarihi okul kitaplarında Osmanlı dönemi Türkiye'si hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Burada sadece Orta Asya'da yaşamış olan eski Türkler hakkında bilgiye ulaşmak mümkündür.

• Kırgızların Türkiye ve Türk halkına ait imajının, oldukça karmaşık olduğu gözlenmiştir. Örneğin, Türk halkını kadınlara düşkün, misafirperver, dindar, vatansever, modern, geleneklere bağlı, kurnaz, fanatik, güler yüzlü sıfatlarıyla tanımlamaktadırlar.

• Kırgızlar, "Türkiye ve Türk" kavramlarının ilk yedi çağrışımlarını tatil yerleri, deniz, Tarkan, camiler, tarihi yerleri, göbek dansı, mal pazarı kelimeleriyle ifade etmiştir.

• Araştırmaya göre, Kırgızistanlıların çoğu Türklere karşı hiçbir şey hissetmediklerini belirtmişlerdir.

• Osmanlı İmparatorluğu I. öncelik olarak Sultanlar, II. öncelik olarak Haremler ve III. öncelik olarak camiler kelimeleriyle tanımlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ni ise I. öncelik olarak tatil yerleri, II. öncelik olarak deniz ve III. öncelik olarak eğlence kelimeleriyle tanımlandığı saptanmıştır.

• Kırgızların çoğu Türk pop kültürünü ve sinemasını oldukça iyi tanıırken, Türk edebiyatını yeterince tanımamaktadırlar.

Kırgızistan özelinde yapılan bu çalışmanın sonuçlarının eski SSCB'den ayrılan Kazakistan, Türkmenistan, Azerbaycan gibi ülkelerin insanlarında da benzer nitelikte olduğu, gözlemler sonucu söylenebilir. Bu durum oldukça düşündürücüdür. Tarihsel bağlar, tatil ve pop müzik algısının gölgesi altında bırakıldığında, kimi soydaş ülkelerin, tarih

içindeki bazı soydaşların örneğin Çuvaşların⁸ son raddede içinde bulunduğ u duruma düşme olasılığı her zaman vardır.

1990'lı yıllarda SSCB dağıtılırken Asya'da, Ortadoğu'da bir Türk birliği ya da İslam birliği ya da Arap ülkeleri birliği gibi birlikler çeşitli saiklerle kurulmuş, bazılarının ise kurulması hedeflenmektedir. Bu birlikliklerin örnek alındığı birlik ise doğal olarak Avrupa Birliği'dir. Bilindiği gibi Avrupa Birliği, siyasi ve ekonomik bir örgütlenmedir.^{8, 9, 10, 11,}

⁸ Türk dünyasında dinler tarihi ve Türk kültür tarihi bakımından Çuvaşlar'ın ayrı bir yeri vardır. Çuvaşlar geleneksel Türk inanışlarını yaşatmaları yanında İslâm'ı ilk kez resmi olarak devlet dini kabul eden İdil Bulgarlarının bakiyeleridir. Günümüzde onlar artık Hristiyan Türk toplulukları arasında sayılmaktadır. Çuvaşlar arasında Türklerin öteden beri sürdürdüğü Tanrı merkezli dinî inanışlarını koruyan guruplar tespit edilmiştir. Çuvaşların geleneksel inanışları Tanrı merkezli inanç sistemi olmuş, bu inanç sisteminde iyi ve kötü ruhlara, yer-su ruhlarına, ölümden sonraki yaşama inanış yer almıştır. Çuvaşların kurban ve diğer geleneksel dinî törenleri genel olarak Türklere yaygın olan törenlerle benzerlik ve ortaklık arz etmiştir. Çuvaşlar'ın dinî bakımdan ilginç bir yönü, onların ilk Türk-İslâm devleti kabul edilen İdil-Bulgarlarının bakiyeleri sayılmalarıdır. Çuvaşların İslâm ile ilişkisi X. yüzyılda başlamıştır. X. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Çuvaşlar arasında İslâm yayılmış, ancak bu yayılma onların tamamını kapsamamıştır. İslâmı kabul eden Çuvaşlar, yaşadıkları coğrafyada İslâmın güçlü temsilcileri olarak görülen Tatarlarla kaynaşmıştır. Bu bölgede Tatar adının etnik bir kökeni ifade etmesi yanında, İslama mensubiyeti de belirtiyor olması, İslâmı kabul eden Çuvaşların kendilerini "Tatar" adıyla tanımlamalarına yol açmıştır. Zamanla kayıtlara İslâmı kabul eden Çuvaşlar Tatar olarak geçmeye başlamış ve Çuvaşların bu kesimi Tatarların kültür özelliklerini benimseyerek Tatarlaşmıştır. Günümüzde Hristiyan olarak bilinen Çuvaşlar XVI. yüzyıldan itibaren Ruslar tarafından Hristiyanlaştırma faaliyetlerine maruz katmıştır. Misyonerler vasıtasıyla Çuvaşların Hristiyanlaştırılması, Hristiyan kateşizminin ve Hristiyanlığa ait diğer dinî literatürün Çuvaş diline çevrilerek yayınlanması, Çuvaşlardan Hristiyan din adamlarını yetiştirmek amacıyla okulların açılması gibi girişimler bu faaliyetlerin başta gelen uygulama şekilleri arasında yer almıştır. Bu faaliyetler sonucunda Çuvaşlardan Hristiyanlığa geçenler olmuş, fakat kaynaklarda onların Hristiyanlığa geçişinin kendi istekleriyle ve gönüllü olmaktan çok, baskı ve yıldırma politikasının neticesinde gerçekleştiği yer almıştır (Durmuş Arık, *Çuvaşların Dini İnanışları Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2002).

⁸ AB'nin başlangıcı, 1951 yılında Belçika, Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'nın katılımıyla oluşturulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğuna (AKÇT) dayanır. 1957 yılında altı kurucu devlet arasında imzalanan Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) kurulmuştur. 1967 yılında imzalanan Brüksel Antlaşması ile de AKÇT, AET ve AAET, *Avrupa Topluluğu* (AT) adıyla tek bir çatı altında toplanmıştır. 1973 yılında Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık, 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında Portekiz ve İspanya AT'ye katılmıştır. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra AT üye devletlerin başkan ve başkanlarından oluşan Avrupa Konseyi yeni Avrupa Birliği Antlaşması kabul edilmiştir. Maastricht Antlaşması olarak bilinen bu antlaşma 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmiştir. Ortak bir pazarın kurulmasını sağlayan ve 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması'na değişiklikler getiren bu antlaşma ile AB'yi oluşturan toplumların dayanışmasını güçlendirme, demokrasiyi, temel hak ve özgürlükleri pekiştirme, gelecekteki Avrupa'nın oluşumu için gerekli zemini oluşturma hedeflenmiştir. 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç, 2004 yılında Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, Polon-

Ekonomik bir örgütlenme biçimi olmasına rağmen tarihsel, dinsel ve dilsel (Latin alfabesi) birlikteliği içinde barındırmaktadır. Ama öne çıkarılan sebep, daha çok ekonomik ve siyasidir. Avrupa ülkeleri ve ABD, informal bağlarının fazlalığı nedeniyle dünya egemenliklerini sürdürmektedirler. Ortadoğu (ki bu kavram bile İngiltere'yi merkeze koyan bir dünya tasnifinin ürünüdür) ve Asya ülkelerinin gerek dil gerek din gerekse tarihsel arkaplanı oldukça derinlere gitmektedir. Bu açıdan gelenekleri oluşturan bu üç sacayağının (din, dil ve tarih) benzer olduğu bu toplumların birlikte hareket etmesi doğal olmasının ötesinde bir zorunluluktur. Ancak Fransız devrimi sonucu ayrıştırılan bu ülkelerin çeşitli konularda birlikte hareket etmesi çağın da en önemli beklentisidir. Ülkeler, sadece Avrupa Birliği veya ABD değil, aynı zamanda tarihsel, dinsel ve dilsel bir yakınlık içerisinde buldukları ülkelerle, benzerliklerden güç doğar inancıyla birliktelik kurma isteklerini artık dillendirmektedirler^{12, 13}. Bu birliktelikler, kurumsal olabileceği gibi dil, tarih ve

---

ya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya ve Çek Cumhuriyeti, 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın katılımıyla genişlemeye devam ederek geniş bir coğrafyaya yayılan AB'ye Hırvatistan, Makedonya ve Türkiye aday ülkelerdir.

⁹ Gökhan Tuzcu, "Avrupa Birliğine Geçiş Sürecinde Türk Eğitiminin Planlanması", *Milli Eğitim Dergisi*, 2002, Sayı 155-156.

¹⁰ Murat Gürkan Gülcan, *Avrupa Birliği ve Eğitim*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010.

¹¹ The history of the European Union. Web: http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_en.htm. 25 Aralık 2010 tarihinde alınmıştır.

¹² Azerbaycan parlamentosunda milletvekili olan Prof. Jale Aliyeva, Türk devletlerinin ortak tarih ve coğrafya kitapları kullanması gerektiğini savunarak şunları söyledi: "Sovyet döneminde bu bölgede yaşayan Türkler, Azerbaycan Türkleri de dahil olmak üzere kendi ulusal tarihleri ve kökenleri hakkında çok farklı şeyler öğrendiler. Okul kitaplarımızda hâlâ bizi İranlılarla, Albanlarla ilişkilendirmeye çalışan Sovyet propagandasının izleri var. Sadece dil ve edebiyat değil, Türk milletlerinin tarih ve coğrafyasını konu alan kitapların da yayınlanması için büyük bir ihtiyaç duyuluyor. Hepimizin Altaylardan gelen Türkler olduğumuz gerçeği uzun süre bizden gizlendi. Sovyet gizli servisi KGB, Türk dili ile ilgili konuları 'Doğu ülkeleri edebiyatı' diye genel bir başlık içine atıp kendi dilek ve çıkarları doğrultusunda istediklerini yazdı. Bu yüzden tüm Türk cumhuriyetlerinin özellikle tarih alanında yeni ve ortak bir kitap için çaba göstermesi gerektiğine inanıyorum. Bu konuya hükümetler düzeyinde eğilinirse hepimiz fayda sağlarız." *Hürriyet*, 22 Mayıs 2012.

¹³ Ukrayna Eğitim Bakanı Dmitri Tabaçnik, Ukrayna'nın, bütün komşu ülkelerle ve bu çerçevede Türkiye ile tarih ders öğretmenlerine yönelik ortak kaynak kitap hazırlama niyetinde olduğunu söyledi. Ukrayna Eğitim Bakanlığı ile Rusya Eğitim Bakanlığı arasında bu konuda anlaşma olduğunu belirten Tabaçnik, bu iki ülkenin ortak bir komisyon kurduklarını ve bu komisyonun, öğretmenlere yönelik ortak bir tarih ders kitabı konusunda çalışmalar yürüttüğünü aktardı. Ukrayna'nın diğer komşuları ile de benzer bir çalışma içine girmek istediğini belirten Tabaçnik, Türkiye'nin Milli Eğitim Bakanlığı'na da bu konuda başvuruda bulduklarını ve onlardan bu konuda olumlu yanıt almayı beklediklerini dile getirdi. Tabaçnik, benzer

din bağlamında da olmalıdır. Özellikle Türk cumhuriyetleri başta olmak üzere diğer dindaş-soydaş ülkelerle (Balkanlar da dahil) ortak bir tarih oluşturulmalıdır. Gerek okullarda gerekse diğer yerlerde okutulan tarihle oluşacak toplumsal bilinç, yeni nesillerin daha kişilikli, kompleksiz yetişmesini sağlayacaktır. Öte yandan ortak tarih algısı oluşturmada;

- Ortak tarih, ortak edebiyat, ortak bilim tarihi ders kitaplarının yazılması ve okullarda öğretilmesi,

- Geleneğin unsurları (din, dil ve tarih) aynı veya benzer olan gerek Türk cumhuriyetleri gerekse Arap-İslam ülkeleri arasında öğretmen ve öğrenci değişiminin sağlanması,

- Ülkelerin eğitim sistemlerindeki dil öğretiminde önceliğin bu ülkelerin dillerine verilmesi,

- Ülkelerin ekonomik işbirliğinin artırılması,

- Ülkelerin turizm işbirliğinin artırılması,

- Ülkelerin sanatsal işbirliğinin artırılması yerinde olacaktır.

DİL ÖĞRETİMİ VE TOPLUMSAL BİLİNÇ

Gelenekleri oluşturan dolayısıyla toplumu (hatta devleti) oluşturan unsurlardan diğerleri dil ve dindir. Aslında dil, bir iletişim aracı olmaktan çok bir anlam taşıyıcısıdır. İnsanlar bir diğerine meramını ortak dil ile aktarırlar. Dil birliğinin millet oluşumunda önemli olduğu hep söylenegelmiştir. Tarihsel bir doğru olan dil birliği olgusu, hem geleneklerin aktarımında hem sürdürülmesinde hem de hayatın anlamı için gerekli bir olgudur. Ancak kimi ülkelerin geçmişinde zorla kültürleme yapıldığı görülmekte ve dil de zorla değiştirilen yada değiştirilmeye çalışılmaktadır.

---

bir çağrını Polonya'ya da yaptıklarını belirtti. Ortaklaşa tarih ders kitabı hazırlanması konusundaki çabaların özellikle üst sınıflara yönelik olduğunu kaydeden Tabacnik, kültürler arası diyalogun önemine değindi ve farklı uluslardan tarih öğretmenleri için ortak ders kitabı hazırlama yönündeki çalışmaların Avrupa Birliği'nden destek gördüğünü ifade etti. Rusya ile Ukrayna Eğitim Bakanlıkları, iki ülkedeki tarih öğretmenleri için ortak başvuru kitabı hazırlanması konusunda geçtiğimiz ay anlaşmaya varmışlardı. Bu anlaşma Ukrayna'daki milliyetçi çevrelerden tepki gördü. Milliyetçiler, Ukrayna tarihinin Rusya ile mücadele içinde geçtiğini söyleyerek, ortak tarih başvuru kitabı oluşturma çabalarının, Ukrayna'nın Rusya'nın kültürel etkisine girmesine neden olacağını söylüyor. *Avrasya Haber*, 18 Kasım 2010.

şılan unsurlardan biri olmuştur. Bundan dolayı Kırım entelektüeli İsmail Bey Gaspralı, o ünlü sloganına dili katmış ve “dilde, fikirde ve işte birlik” demiştir.

1990'lı yıllardan sonra özellikle SSCB'den ayrılan Türk cumhuriyetleriyle ilgili olarak dil birliğinin sağlanması gerektiği ve bununla ilgili olarak değişik çevreler farklı öneriler ortaya koymuştur. Hatta düzenlenen sempozyumlarla alfabe birliğinin sağlanması gerektiği söylenmiş, 35 harften oluşan alfabenin tüm Türk cumhuriyetlerinde uygulanması istenmiştir¹⁴. Ancak, ortak yazı oluşturmanın ve hayata geçirmenin siyasi, ekonomik ve kültürel problemleri olabilir. Bu anlamda, belki de en uygun yol, üstten dayatmacı bir mantukla Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçmek yerine, bu halklar arasında ilişkileri geliştirmek gerekmektedir. Sosyal, ekonomik, siyasal, eğitsel, kültürel işbirlikler canlı tutulursa, iletişim sağlanabilir. Halkların kaynaşmasıyla, siyasilerin işbirliğinin artmasından sonra kurulacak komisyonlarla ortak yazı oluşturmak mümkün olabilir. Aksi takdirde, Sinanoğlu'nun (1997) belirttiği gibi, Ortak Türk Dünyası Yazı Kurulu Oluşturmak, alt yapısı olmayan iletişimlerle olası görünmemektedir. Öte yandan uzun süredir bir kültür ve dil benzemezliği¹⁵ ile yaşamış halkları, üstten dayatmacı, kendi kendisine verdiği “Ağabey” rolü ile bir araya getirmeye çalışmak, yazıların değiştirmek vs. zor görünmektedir. Öte yandan unutulmamalıdır ki, dil öğretimi esasında bir kültürün öğretimidir.

DİN EĞİTİMİ VE TOPLUMSAL BİLİNÇ

Din, bireylere ve toplumlara kimlik ve kişilik verir. Bireyde bir düşünme biçimi oluşturan din, toplumsal yaşamı var eden geleneklerin kaynağı, bireylerin ahlakının ise dayanağıdır. Son 1-2 asır, günümüzün

¹⁴ Mustafa Öner, “Ortak Türk Alfabesi Hakkında Bazı Notlar”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl 3, Sayı 15, 1997.

¹⁵ 1917 yılına kadar hemen hemen bütün dünya Türkleri İslam'ın kabulüyle gelen Arap harflerini kullanıyorlardı. Dünyadaki Türkler arasında bir kültür birliği de vardı. Rusların orta Asya'ya hâkimiyetiyle, Lenin'den sonra Özbekistan, Kazakistan vd. gibi yerlerde Kiril alfabesi yaygınlaştırıldı. Aynı yıllar Türkiye de Latin alfabesine geçince Türkiye ve diğer Türk diyarları arasında karşılıklı yayın okuma imkânı kalmadı. Kültür birliği bozuldu. SSCB'nin dağılmasıyla Türk cumhuriyetleri Latin alfabesine geçmeye çalışmaktadırlar. Özbekistan gibi ülkelerde Latin alfabesine geçişin sıkıntıları halen de yaşanmaktadır. Bu nedenle Türk Dünyası Yazı Kurulu oluşturmak, çeşitli ülkelerden hızla uzmanlar yetiştirmek ve ortak yazıyı ortaya koymak gerekmektedir (Oktay Sinanoğlu, “Türkiye'den Türk Dünyasına Türkçenin Geleceği”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl 3, Sayı 15, 1997).

san ve toplum algısı din merkezli olmaktan çok seküler veya ekonomi merkezli olmuştur¹⁶. Yaşamın ayrıntılarını dahi düzenleyen saik, ekonomik güdüler olmaya başladığından beri dini referans almayan bir gelenek, dine dayanmayan bir bireysel ahlak yaratılmış durumdadır. Bu hercai kişiliğin en büyük problemi toplumsal duyarlılığı olmaması, bir başka ifadeyle harcıâlem eğilime kapılmasıdır. Yapılan araştırmalarda kişilerin ahlaki anlamda oldukça problemlili oldukları belirtilmektedir^{17, 18, 19, 20, 21}. Bu araştırmalardan çıkarılabilecek en önemli sonuçlardan biri, yeni bir insan tipinin ortaya çıktığıdır; bilen ama yapmayan/yapamayan, gören ama önemsemeyen, düşünen ama uygulamayan bir insan.

Baudrillard'ın²² ifadesiyle küreselleşmeyle "herşeyin çoğalarak yok olmasına" izin verilmeyecekse, "herşeyin" ahlaki bir zemine oturtulması gerekir. Bunun yollarından biri de, eğitimin ahlakının sorgulanması, ardından eğitimin "ahlakileştirilmesi" ve sonuçta düşüncesi ve uygulaması aynı olan insan yetiştirme düzenine olanak sağlanmasıdır. Öte yandan sürekli gelişmekte olduğuna inandırılmış insanlar²³, egosantrikleştikçe insanileştiklerini, narsistleştikçe akıllı olduklarını düşünmektedirler. Bu insan, dünyanın herhangi bir yerindeki savaş ya da açlık vakasından haberdar olmayı bir bilinç düzeyi sayarken, kendisinden çok uzaklarda olmasına rağmen aynı acıyı "yüreğinde hissetmeyi" ve "elin-

¹⁶ Oysa XX. yüzyıla kadar dünya tarihi, din odaklı devletler tarafından oluşturulmuş bir tarihtir. Toplumlarda bu yüzyıla kadar dindar olmaya göre insanları, toplumları ve devletleri sınıflandırdı. Ancak tarih, güçlüler tarafından yazıldığı için günümüz kapitalist yaşamın gereği olarak ekonomi odaklı bir tarih yazılmaktadır. Petrol aşkının çıkardığı savaşlar gibi.

¹⁷ İsmail Aydoğan, "Küreselleşme ve Etkisi: Rus ve Kırım Tatar Öğrencilerin Tutum ve Davranışlarının Analizi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25 (2008).

¹⁸ Salih Şimsek, "Ekonomik Refahın Batı Toplumu Üzerindeki Erozyon Etkisi", *Yeni Türkiye Dergisi*, 6, 193-197 (1995).

¹⁹ Rifat Miser, "Küreselleşen Dünyada Yetişkin Eğitimi", *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, 1-7 (2002).

²⁰ Alparslan Işıklı, "Yeni Dünya Düzeninde Emek-Sermaye Çelişkisi", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 24, 27-50 (2000).

²¹ www.character.org

²² Jean Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*. (Çev: Oğuz Adanır), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. İstanbul, 2002.

²³ Batı öncülüğündeki gelişme olgusu hep teknolojik olmuş, insan ruhunun veya vicdanının gelişmesi hiç olmamıştır. Bu nedenle sanayileşme ve modernizmle, insan ruhsal ve vicdanen gerilerken, onun kullandığı araçlar gelişmiştir! Yine bu nedenle eskiye göre azalmayan savaşların ortasında insanlar yaşıyor. Belki de eskiden savaşlardan geç haber alınıyordu ama şimdi savaşın "gerçeğinden" hiç haber alınmıyor.

den geleni" değil, "yapması gerekeni hangi şartta olursa olsun" yapmayı bir türlü düşünmemektedir!

Modernitenin ve seküler hayatın batı devletlerinde somutlaşması sonucu, kendi tarihsel serüvenlerinde yer tahsis ettikleri dinin, içe yönelik bir duygu yoğunluğu haline getirilmesinde kaybeden, din değil insan ve toplumlar olmuştur. Bu nedenle Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri ya da Balkanlardaki soydaş toplumlara din, yeri tahsis edilmiş bir olgu değil, insanın içi kadar dışına da müdahale eden bir olgu olduğu öğretilmelidir. Din birliği, tarih ve dil birliğinin temel taşıdır.

SONUÇ

Toplumları var eden ve sürdüren ana etken geleneklerdir. Gelenekleri oluşturan üç faktör tarih, din ve dildir. İnsan ve toplumların başarıları, geçmişlerinin onları etkilemesine bağlıdır. Bu etkinin gerçekleşebilmesi ise tarih bilincini zorunlu kılmaktadır. Türk dünyası ortak bir tarih anlayışıyla bu bilinci kazanabilir. Son günlerde Azerbaycan ve Ukrayna gibi ülkelerin ortak tarih kitapları hazırlanması konusundaki istekleri oldukça olumludur. Bu anlamda başta Türkiye olmak üzere Türk Cumhuriyetleri, Balkanlar, Ortadoğu'daki İslam ülkeleri de dahil olmak üzere ortak tarih yazılmalı ve bunlar ders kitabı olarak okutulmalıdır.

Dil, bir anlam aktarıcısıdır. Çok uzun süredir ortak dille hayatlarını sürdüren bu devletler (Türkiye, Türk Cumhuriyetleri, Balkanlar, Ortadoğu'daki İslam ülkeleri), Osmanlının yıkılışından sonra alfabe konusunda değişime gidince dil birliği ortadan kalkmış oldu. 1990'lı yıllardan sonra SSCB'den ayrılan Türk Cumhuriyetleri ve Balkanlar da yeniden dil birliği sağlanması arzu edilmekte ancak bunun siyasi, ekonomik, kültürel birçok problemleri ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bir alfabe değişikliğine hemen gidilmesinden çok, sürece yayılan yöntemlere başvurulması daha yerinde olacaktır. Örneğin, üstten dayatmacı bir mantıkla Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçmek yerine, bu halklar arasında sosyal, ekonomik, siyasal, eğitsel, kültürel ilişkileri ve işbirlikleri geliştirmek gerekmektedir.

Din, toplumların geleneklerini ve bireylerin ahlakını oluşturan temel faktördür. Uzun süredir din, toplumsal özelliğinden çok psikolojik özelliği öne çıkarılarak bir mutluluk aracı haline getirilmiştir. Bu anlamda dinin, insanın dışsal hayatına etkisi oldukça azal(tıl)mıştır. Bal-

kanlar ve Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerinin yakın tarihi (SSCB içindeki geçmişi) dini dışlayan bir özelliğe sahip olması nedeniyle, dini inançlarda oldukça problemlili oldukları bilinmektedir. Bu açıdan o ülkelerde dinin, birliği sağlayıcı kalitede olması sağlanmalıdır. Unutulmalıdır ki, sadece dil birliği yeterli bir çözüm olmaktan uzaktır. Belki de bu üç sacayağını birlikte götürmek daha doğru olacaktır.

KAYNAKLAR

- Alpargu, Mehmet, "Türkiye ve Azerbaycan Tarih Ders Kitapları Üzerine Bazı Gözlemler", *Atatürk Dergisi*. 5(3), (2007).
- Arık, Durmuş, *Çuvaşların Dini İnanışları Üzerine Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2002.
- Avrasya Haber, 18 Kasım 2010. "Ukrayna ile Ortak Tarih Kitabı" başlıklı haber.
- Aydoğan, İsmail, "Küreselleşme ve Etkisi: Rus ve Kırım Tatar Öğrencilerin Tutum ve Davranışlarının Analizi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25, (2008).
- Baudrillard, Jean, *Çaresiz Stratejiler*, (Çev: Oğuz Adanır), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002.
- "The history of the European Union", Web: http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_en.htm. 25 Aralık 2010 tarihinde alınmıştır.
- Gülcan, Murat Gürkan, *Avrupa Birliği ve Eğitim* (2. Baskı), Pegem Akademi, Ankara 2010.
- Hürriyet Gazetesi*, "Azerbaycan Parlamentosunda Milletvekili Olan Prof. Jale Aliyeva, Türk Devletlerinin Ortak Tarih ve Coğrafya Kitapları Kullanması Gerektiğini Savundu" başlıklı haber, 22 Mayıs 2012.
- Işıklı, Alparslan, "Yeni Dünya Düzeninde Emek-Sermaye Çelişkisi", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 24, (2000), ss.27-50,
- Malashenok, Viktoria, *Kırgızistan'da Türkiye'nin ve Türklerin İmajı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- Mengüşoğlu, Takıyettin, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- Miser, Rifat, "Küreselleşen Dünyada Yetişkin Eğitimi", Ankara Üniversitesi, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, (2002), ss.1-7.

- Öner, Mustafa, "Ortak Türk Alfabesi Hakkında Bazı Notlar", *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(15), (1997), ss.207-211
- Özlem, Kader, "Değiştirilen Tarih: Bulgaristan Örneği", *Türk Dünyası*, www.turkbirlik.gen.tr sitesinden alıntılanma tarihi 20 Ağustos 2012
- Sezer, Baykan, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011.
- Sezgin, Fuat, *Bilim Tarihi Sohbetleri*, (Söyleşi: Sefer Turan), Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Sinanoglu, Oktay, "Türkiye'den Türk Dünyasına Türkçenin Geleceği", *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(15), (1997), ss.192-195.
- Şimsek, Salih, "Ekonomik Refahın Batı Toplumu Üzerindeki Erozyon Etkisi", *Yeni Türkiye Dergisi*, 6, (1995), ss.193-197.
- Tuzcu, Gökhan, (2002). "Avrupa Birliğine Geçiş Sürecinde Türk Eğitiminin Planlanması", *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 155-156, (2002), www.meb.gov.tr
- www.character.org
- <http://abdigm.meb.gov.tr/www/avrupa-konseyi/icerik/33>

